

Táncház-seregszemle

A Budapesti Tavasz Fesztivál záróakkordjaként szemünk előtt vált hagyománnyá az országos táncháztalálkozó. Gyökeret vert, mert hiányt pótol: évenként nagyszerű és egyetlen alkalom az ifjúság folklórmozgalma számára, hogy önmagával szembesüljön, és ország-világ előtt is megmutassa eredményeit. A rendezvényről hiteles beszámolót csak népes brigád tudna készíteni, hisz oly sok látni- és hallanivalót zsúfoltak össze egy napra. Kora reggeltől a hatalmas Sportszarnok két nagy színpadán és hét teremben folyt megállás nélkül a műsor: tánctanítás, énekesek, zenekarok bemutatkozása. Az érdeklődőket gazdag és nagyszabású népművészeti kirakodóvásár fogadta a körfolyosón. A kritikus minden előzetes terve hajótörést szenved, és csak sodortathatja magát az ide-oda hullámzó tömeggel, így gyűjtve benyomásokat. A nyomtatott program is csupán a bőség zavarát fokozza: egyszerre kilenc eseményhez hívogat, úgy, hogy egy kedvéért nyolc másról kell lemondani.

A népzenei mozgalom megszületése óta, immár majd tizenöt év után, lanyhul vagy erősödik a folklór iránti érdeklődés? Talán az eladott jegyek száma adhat némi útbaigazítást? Vagy még ez sem? Hiszen aki az imént szereplő volt, most a nézők számát dagasztja. Annyi bizonyos, hogy egy nap leforgása alatt a közönség legalább kétszer, de inkább háromszor töltötte meg a hatalmas Budapesti Sportszarnokot: a zsúfolt délelőtti műsorok után másodsorra a kora délutáni szívdierítő gyermekbemutatók, este pedig a gálaműsorral egybekötött táncház kedvéért. Az átlagos ifjú néző pénztárcájából nemigen futotta három belépőre, és ha az anyagi háttér meg is lett volna, aligha győzte volna erővel. Akinek táncolhatnékja volt, délelőtt is kitombolhatta magát, és utóvégre a gyönyörködés a cél, nem a végkimerülés. Ha a sportszarnoki táncháztalálkozóhoz hozzászámítjuk a budai Vigadóban, a Pataky Művelődési Központban és a jó ég tudja még hol, napokon át folyó folklórversenyt, senkiben sem maradhatott olyan benyomás, mintha csökkenőben volna a népművészet iránti érdeklődés. A vérszegény propaganda ellenére este a Sportszarnok óriási teknője csordultig telt táncolókkal: résztvevők és rendezők egyaránt úgy vélekedtek, hogy az idei táncház volt eddig a legnépesebb.

Ennek a táncházzal fémjelzett ifjúsági népzenei mozgalomnak egyik, de nem egyetlen érdeme éppen a magyar nép már csak helyenként élő vagy éppen csak haldoklása pillanataiban még felidézhető archaikus táncainak megmentése az élet számára, mai szórakoztató társastánc formában. De legalább ennyire fontos fegyverténye a tánchoz tartozó hangszere népzene „fel-fedezése”: az eddig jószerével csak szakemberek által ismert és gondozott archivális anyag rövid néhány év alatt a „tánczási” zenekarok jóvoltából épült bele zenetörténetünk egyik leg-szebb lapjaként a nemzeti köztudatba. Nem kevésbé jelentős vonása ennek a mozgalomnak a következetes stílushűség; ez éltette és élteti a népvándorlásszerű gyűjtő zárandoklatokat a népzene még élő, távoli tűzhelyei felé.

Ezkről a zenekarokról készült nemrég, kis apparátussal, egy nem százszázalékosan pontos, de így is tanulságos következtetésekre alkalmas felmérés. Eszerint Sebő Ferencék és a debreceni Délibáb kezdeményezése (1973) óta a hetvenes években évente átlag 6 új zenekar alakult, a nyolcvanas években pedig átlagosan évente 9. Legtöbb új zenekar (évi 12) 1982-ben és 1983-ban született. 1980. január elsején 36 olyan zenekar működött az országban, amely az autentikus népzene vagy első kézből, a falusi hagyományörző muzikusoktól, vagy legalábbis másodkézből tanulta; 1984. január 1-én ezek száma 79 volt. Egyszerűen fogalmazva: a fejlődés üteme a nyolcvanas években a hetvenes évekéhez viszonyítva csaknem megkétszereződött. Semmi okunk attól félni, mintha a népzenei mozgalom lendülete kiapadóban volna; a számok sokkal inkább azt mutatják, hogy az alapok lerakása után most kezd igazán kiteljesedni. Akik féltő gonddal figyelik a hazai folklórizmus útját, attól se tartsanak, hogy a népzenei játszó zenekarok ilyen nagy száma multhatatlanul a sokat emlegetett tiszta forrás eliszaposodásával jár

majd. Aki március 25-én kritikus füllel és nyitott lélekkel járta a Budapest Sportcsarnok termeit, nem győzött csodálkozni, hogy mennyi „új” dallam hangzik fel a fiatalok vonója alól, és két-három év alatt mennyit fejlődött egy-egy zenekar tudása. Ez a muzsikusnemzedék az igényességet az anyatejjel szívta magába, és semmi sem mutat arra, mintha Bartók és Kodály helyett könnyebb fajsúlyú eszményképeket keresne magának.

A gálaest számomra azokban a pillanatokban tetőzött, amikor egy-egy zenei és táncdialektus színpadi bemutatása után — „hagyományörző” falusi táncosok, városi zenekarok és táncsoportok egyaránt részt vettek benne — a nézőtérben ülők előzőlötték az arénát. A zene, az iménti dialektus zenéje: dél-alföldi, szatmári, dunántúli, mezőségi... folytatódott. A sok ember nem egyszerre kezdett táncba. Az alaktalan hullámvászon előbb csak elszigetelt pontokban sűrűsödött táncba, aztán ezek a köröcskék szélesedtek, összefolytak, és máris egy ritmusra mozgott az egész sokadalom. Valaki azon töprengött, hogy a táncolók közül mennyi a színpadi táncos, és mennyi az igazi „tánczás”, aki csak a maga örömeire ropja. Felesleges kérdés. Ennek az egész napos sportcsarnoki ünnepségnek épp az a lényege, hogy színpad és táncterem, falusi és városi fiatalok, legény- és leánykoruk mulatságát felidéző öreg parasztok ugyanarra a muzsikára ugyanazt járták, egy nyelvet beszéltek. Több ez pusztá szórakozásnál vagy esztétikai élménynél.

Széll Jenő

Tájház Vaján

Szabolcs-Szatmár megyében igen kevés az eredeti helyén megőrzött régi lakóház. Ez egyrészt azzal magyarázható, hogy — szemben a hegyvidéki, kőből, téglából készült régi épületekkel — az Alföldön, s így e területen is a földből, sárból emelt épületek uralkodtak, emiatt az utókorra igen kevés maradt meg belőlük. Másik ok az, hogy a megye Nyíregyháza-Sóstón *szabadtéri néprajzi múzeumot* létesített, ahová a terület kistájainak jellegzetes épülettípusait átszállította, és egy helyen, egy „műzeumi falu” keretében mutatja be az érdeklődőknek. Ezzel azt is elértük, hogy egy tipikus, e tájon gyakori falutípust, az ún. „orsós szerkezetű” útfalut is bemutatathatjuk a látogatóknak.

Az Országos Műemléki Felügyelőség azon kívül, hogy évről évre jelentős összeggel támogatja a Sóstói Múzeumfalú építését, lehetőséget adott arra, hogy anyagi támogatásával a Vaja, Damjanich u. 102. sz. épületet megvásároljuk és helyreállítva, a helyszínen fenntartsuk. Ezzel a vajai múzeumbaráti kör és a Vay Ádám Múzeum egykori igazgatója, *Molnár Máttyás* által régen megfogalmazott óhaj teljesült: a Vaján levő két népi műemlék lakóházban (melyek közül az egyiket védettsége ellenére nemrég lebontották) a múzeum raktáraiban levő néprajzi anyagból nyíljon kiállítás.

A Szabolcs-Szatmár megyei Múzeumok Igazgatósága 1978-ban vásárolta meg az akkor már lakatlan épületet; a helyreállítás 1980-ban indult meg, miután *Békeli György*, az OMF mérnöke a terveket elkészítette. A helyreállítási munkákat a Sóstói Múzeumfalú e téren jártas építőbrigádja végezte *Páll István* néprajzos muzeológus irányításával.¹

A telek és a lakóház

A lakóház telke egy 1846-os térkép szerint az *úrbéri telkek* közé tartozott a két szomszédos telekkel együtt. A lakóháza ma is látható egy kis fatáblácska, amelyen a 23-as szám olvasható (ez volt a telek úrbéri száma is). Az építési mód, az alkalmazott technika alapján keletkezésének idejét e körüli időszakra tehetjük. Azt, hogy a telken lakóház állt, egy 1856-os anyakönyvi bejegyzés tanúsítja: *Tóth László* földműves és *Kiss Erzsébet* gyermeke: *Tóth Péter* 1856. január 17-én a Vaja, 23. sz. házban látta meg a napvilágot.

Az épület külső megjelenése igen esztétikus: mindkét végén kontyolt nádfedele, faragott tetőnyársai, a tetőgerincen végigfektetett szegő nádkötegek és a nagyméretű téglából rakott, ivesen záródó kéményfej szép egységben van. Az udvari homlokzat előtt nincsenek tornácoszlopok (a tornác a Nyírség középső részén nem túl gyakori, s csak a századforduló után terjedt el nagyobb mértékben); hogy a csapadék ne áztassa a falat, a födémgerendák hosszan, majdnem 70 cm-re kinyúlnak. Az ereszalja tapasztott földjét az egész homlokzat előtt végigfektetett téglák védik a tetőről lecsorgó víztől.

¹A tájház képét lásd az első borítón. (Szerk.)

A lakóház tipikusan nyírségi elrendezésű: az utca felől áll a *nagyház*, középen a két részre osztott *pitvar*, északi részén pedig az *alsó ház* található. Az épület falazata igen érdekes: a ház első része (az utcai szoba, valamint a pitvar udvari fala) *rakott sárfal*, amelyet kb. kétméterenként földbe ástott oszlopok merevítettek. A sárfal alul szélesebb, felfelé fokozatosan keskenyedik, ami az ilyen típusú falak egyik jellegzetessége (ezt különösen a függőlegesen beállított ablakok mellett lehet jól megfigyelni). A pitvarban a hatalmas szabad kéményt vályogfal tartja; ennek vastagsága a szobák felőli oldalakon eléri a háromnegyed métert is. A hátsó szoba falazata vesszőfonatos, kívül-belül betapasztott *sövényfal* (helyi neve *pacsit*). A sövényfal nem ritkaság ezen a vidéken, de itt a falban levő oszlopok közeit nem vízszintesen, hanem *függőlegesen* fonták be, amire a mai Magyarországon eddig csak Szatmárból és az Észak-Nyírségből van adatunk.

A lakóház helyreállítása és berendezése

Az 1980 tavaszán megkezdett helyreállítás során több, korábban végzett átalakítást kellett megszüntetni és az eredeti állapotot visszaállítani. Ezek közül a legfontosabb a *tüzelőberendezés* visszaépítése volt az utcai szobában és a konyhában. Az 1925 körül elbontott *bübos kemence* nyomai világosan kivehetők voltak a falkutatás során, így nem okozott nehézséget a helyreállítása. A kemence padkája közvetlenül a szobaajtó mellől indul, és a hátulsó fal mellett annyi helyet hagy ki, ahová egy kb. egy méterszer egyméteres, sárból rakott asztalszerű padka elfért (ezen különféle háztartási eszközöket tartottak). Ennek helyére később, téli időszakban *csikóspór* került, amivel megoldották a főzést is.

A pitvar hátulsó része, a tulajdonképpeni konyha fölé épített szabad kéményt az 1930-as években lepadlásolták, ám ennek eltávolítása sem okozott különösebb nehézséget. A kemence konyhába nyíló szája előtt visszaállítottuk a sárból készült tüzelőpadkát; ugyanilyen padka került a hátsó bolthajtás elé is, amit szintén elfalaztak a korábbi átépítés során. Nyáron ezeken a padkákon raktak tüzet és készítették el az ételeket; később csikóspórt állítottak a szabad kémény alá.

A hátsó szobában a födém megerősítése volt a legfontosabb feladat, mivel a mestergerenda a falban levő támasztóoszlop aljának korhadása miatt kissé megsüllyedt. Az oszlopok aljának betontuskókra emelésével oldották meg a mestergerenda és a falak stabilitását.

A lakóház külsején is komoly helyreállítási munkákat kellett elvégezni. A *tető* — az egyik törött szarufa cseréje és a lécezés megerősítése után — 25–30 cm vastagságú új nádfedelet kapott. A kéményfejet a tetőgerincig le kellett bontani, majd régi, nagyméretű, bontásból származó téglákból helyszíni gyűjtés és analóg adatok alapján helyreállítottuk a korábbi állapotnak megfelelő boltozatos formát. A falat aláfalaztuk, tapasztottuk és többször is meszeltük.

A *porta* rendezése során eredeti állapotának megfelelően állítottuk vissza az utcai palánkerítést a kis- és nagykapuval. A porta többi részét hasogatott akáccléc kerítéssel vettük körül. A munkák elvégzéséhez igen jelentős segítséget nyújtott a vajai *II. Rákóczi Ferenc Tsz.* A tetőfedéshez jutányos áron nádat, az építéshez homokot, töreket adott, s a szállításokat soron kívül oldották meg.

Az épület berendezése során tekintettel kellett lenni arra, hogy a múzeum a termelőszövetkezet segítségével „üzemeltetni” fogja azt: két vajai asszony (Sólyom Andrásné és Szabad Gyuláné) rendszeresen rongyszőnyegeket sző az utcai szobában, s azokat a látogatók a helyszínen meg is vásárolhatják. Így a szoba berendezése a téli időszaknak megfelelően történt, amikor is a nők legfontosabb foglalatossága a szövés volt. A szoba közepén áll a nagyméretű szövőszék (esztováta), az asztal a székekkel a fal mellett kapott helyet. A többi berendezési tárgy (egy ágy, kredenc, karos láda, szekrény) eredeti helyén van.

A pitvarban a bejárati ajtó mellett a falon fogas és egy törülközőtartó függ. A szemközti boltív (*bóthajtás*) választja el a konyhát a pitvartól; ezen tányérok, cseréptálak függnek, akárcsak a kéményaljra hátsó boltívén. (Az edények nagy része Sárospatakon készült.)

A hátsó szoba berendezése hasonló az elsőéhez, azzal a különbséggel, hogy itt nincs állandó tüzelőalkalmatosság, s így lényegében az ún. tisztaszoba szerepét látja el. Két ágy, komód, asztal, székek, karos láda és egy szekrény a helyiség bútorzata.

A tájház tehát „él”, s szívesen fogadja a látogatókat. Aki Vajára utazik, a híres reneszánsz kastély megtekintése után ne feledje felkeresni az attól alig kétszáz méterre levő tájházat sem!

Páll István

Falutörténet fiataloknak

A Vas megye és az ország délnyugati sarkában levő Őrség „fővárosában”, Őrszentpéteren február végén Honismeret-ankétot rendezett a Hazafias Népfront Vas megyei Bizottsága. Az ankétot az Őrség lelkes honismereti gyűjtői, kutatói, az Őrségi és a Vasi Baráti Körök édeklődő tagjai találkoztak a folyóirat szerkesztő bizottságának képviselőivel. A baráti összejövetelen *Agoston László* így foglalta össze a tanulságokat és a feladatokat: „olvassunk, gyűjtsünk, írjunk!”

Morvay Péter felszólalásában a táji-intézményi baráti körök tevékenységének országépítő jelentőségére mutatott rá, amelyeket a Honismereti mozgalom egyre inkább izmosodó munkáágának tekinthetünk. Éppen ezért figyel a folyóirat az őrségi és az onnan elszármazottak eleven tevékenységére, s ezért közölt és közöl a jövőben is őrségi és hasonló témájú beszámolókat, cikkeket. Szóba hozta azt is, hogy a Honismeretnek — a propaganda elégtelensége és bürokratikus szervezési nehézségek miatt — még mindig nincs annyi előfizetője, olvasója, amennyire a honismereti munkások és érdeklődők széles tábora, valamint a sokfelől megnyitkozó elismerés lehetőséget adna.

A folyóirat olvasására, terjesztésére vonatkozóan mindjárt megállapodás is született: a Honismeret várható előfizetőit ezekben a kis falvakban — ahol mindenki mindenkit ismer — nagy biztonsággal előre meg lehet határozni. Ezek számbavétele és ennek alapján az ismertető, a mutatványszám kiküldése az Őrség 18 falujába már meg is történt.

A gyűjtésre, írásra ösztönző felhívásra külön is hozzászóltam, szorgalmaztam az őrségi falvak kismonográfiájának a megírását. Az utóbbi évtizedek változásai, az eddigi zárt társadalmi-gazdasági keretek gyors felbomlása ugyanis szükségessé teszik, hogy szinte a huszonnegyedik órában megtörténjen minden őrségi faluban a még fellelhető tárgyi és történelmi anyag számbavétele, gyűjtése, feljegyzése. Ennek már több községben jó előmunkálatai vannak. Az Őrség sajátos etnikai történelmi földrajzi, gazdasági stb. adottságai lehetővé teszik, hogy mind a 18 őrségi község megírandó kismonográfiájának első, az Őrségről szóló része azonos legyen.

Az őrségi falvak „kismonográfiáinak” egyik felhasználási módjára sajátos lehetőség adódik, amivel kár lenne nem élni.

Ezekben az őrségi — korábban majdnem kizárólag református — falvakban az egyházi nagykorúságot elért, erről a gyülekezet színe előtt „vizsgát tett”, konfirmált 12 éves gyerekek a templomban a lelkipásztor átadta a gyülekezet ajándékát, a bibliát (a teljes Ó- és Újszövetség-gel). Kísérjük meg követni ezt a gyakorlatot az őrségi falvak „kismonográfiáival”, úgy, hogy most a Hazafias Népfront ajándékaiként, ünnepélyes körülmények közt minden általános iskolát elvégzett tanuló kapja meg az iskola befejezésekor (esetleg korábban?) saját falujának a fiatalok érdeklődésének megfelelően fogalmazott, tömören, elevenen megírt történetét.

Az ankétot is megjegyeztem, hogy az ötlet nem eredeti, csak egy más területen eredményes gyakorlat adaptálása. Időközben a kezembe került ugyanis a Vas megyei Jánosháza „m. kir. állami polgári fiú- és lányiskola 1940/41. tanévi évkönyve különlevonata”: Jánosháza nagyközség történeti és jelenkori leírása címmel. Ennek előszavában szerzője, az iskola akkori igazgatója, *Makkos Lajos* ezeket írta: „Ennek a könyvnek az a célja, hogy Jánosháza és környéke népét szülőföldje és lakóhelye múltjával fejlődésével és jelenlegi állapotával megismerthessem... Ezért célravezetőnek tartom, hogy ezt a kis községleírást minden jánosházi tanuló — az elemi iskolában a III. vagy IV. osztályban, a polgári iskolában pedig az I. osztályban megvásárolja, s azt másra át ne ruházhassa, hanem iskolai ideje után is megtartsa.”

Javaslatom megvalósítása „csak” két dolgon múlik: a fiataloknak szóló falutörténetek megírásán (saját községemnél vállalkoztam összeállítására), és ennek a módszernek az elfogadásán, hogy ezek a Hazafias Népfront ajándékaiként kerüljenek minden végző tanuló kezébe! Nagyon szeretném, ha erről a Honismeret olvasótáborából is kapnék észrevételeket!

Róka Gyula

Jókai-napokon Révkomáromban

Bevallom, úgy gyalogoltam át a határ-hídon Komáromból Komáromba, hogy csupán annyit tudtam: a felvidéki magyarság nagyszabású rendezvényére igyekszem, de vajmi kevés fogalmam volt a Jókai-napok mibenlétéről. „A Szlovák Nemzeti Felkelés 40. évfordulója tiszteletére a CSEMADOK központi bizottsága, a Komáromi járási Nemzeti Bizottság, a Komáromi városi Nemzeti Bizottság és a Komáromi Szakszervezetek Háza megrendezi a felnőtt vers- és prózamondók, színjátszó együttesek, kisszínpadok, bábjátszó csoportok központi versenyét” — olvashattam később az egyik műsортájékoztatóban, azonban, amint meggyőződhettem róla, a hi-

vatalos szöveg valami sokkal többet, bensőségeset, lélekmelegítő takart: az anyanyelvű kultúrát műkedvelő szinten, de nem műkedvelő lelkesedéssel ápolók évenkénti találkozóját. A hivatalos szövegből is láthatóan, igen nagyszabású ez a rendezvény, patrónusa, mondhatni, az egész szlovákiai magyarság. Úgy érzem, a résztvevők úgy készülnek erre az ünnepi hétre, mint amelyen létezésük minősége nyer értékelést.

Csak rövid ideig vehettem részt az ünnepi hét rendezvényein, így az utolsó két nap élményeiből tudok következtetni ennek a seregszemlének a színvonalára, igényességére, szándékaira, eredményeire, hangulatára, és nem utolsósorban a jelentőségére. Az utolsó előtti, szombati napon nagy tömeget vonzott a Szakszervezetek Háza elé a *dunamocsi folklorcsoport*, majd a *komáromi Dunaj népi együttes*. Figyeltem a lenyűgözően színes forgatagot, és arra gondoltam, hogy az éppen a szomszédságban lévő Duna-híd azért mindenekelőtt mégiscsak híd, és minden körülmény ellenére is hidnak kell lennie, és hogy még jó néhány hidat kellene építenünk különböző égtájak irányába.

Délután kellemes meglepetés volt a Dunamenti Múzeum termében a *Sziget-csoport* zenéje, amelyet ugyan óvodásoknak és kisiskolásoknak szántak, de szép számban hallgattak és élveztek idősebbek is. A Kalácska együttes muzsikájához szokott fülemnek egyáltalán nem hangzott idegenül ennek a zenetanárokból álló csoportnak az igényes, játékos zenéje. Weöres Sándor és a felvidéki Simkó Tibor verseire írott zenéjükkel magukkal ragadták a közönséget. Kicsinyeket megnyerni igen nehéz kenyér, de a Sziget-csoportnak sikerült. Kedves ötlettel egy sebtesben fölállított gyerekenekarnak adták át a hangszerüket, együtt énekeltek az egész gyülekezetre, már nem volt külön a zenész, és külön a közönség — közösség volt. Lehet-e nem jelképesnek tekinteni a műsornak ilyen lezárását? Erre az együttesre érdemes lenne jobban figyelni, akár csak a fiatal képzőművészek alkotásaira — tünődtem körbesétálgatva a Múzeum termében, amely ezekben a napokban a felvidéki fiatal képzőművészek kiállításának is otthont adott.

Délután a vers- és prózazámók döntőjén zsúfolt volt a terem, ahol Illyés Gyula, Dsida Jenő és más jeles költőink versei hangzottak el: néha erőltet, néha elfogadható, néha pedig kitűnő szavalatok. A közönség tevékenyen részt vett, véleményt nyilvánított, hangosan utasította el a nem tetsző ítéletet, és jó is ez, ha a közönség hajlamos is néha túlértékelné a pusztá szándékot, néha itt is megmenthetett egy-egy gyenge szavalatot a jól kiválasztott vers.

Aztán késő éjszakáig forgattam a seregszemle különféle kiadványait. Számos ismertető; részletes és kevésbé részletes műsортájékoztató, sőt naponként a Jókai-napok külön lapjának, a Visszhangnak a megjelenése kísérte végig az ünnepi hét eseményeit. Nézegettem a műsorfüzetet, és sajnáltam, hogy nem lehettem ott személyesen például Szalai Miklós Ágyúzó idő című darabjának előadásán vagy az alistái művelődési otthon középiskolásainak előadásán Petkó János Csiribiri komédiáján. Próbáltam kitalálni, hogyan boldogulhattak Orkény Tótk-jával a lévaiak, milyen lehetett Molnár Ferenc Doktor úr-ja Zerkovitz Béla zenéjével a párkányi együttes előadásában vagy Illyés Gyula Tüvé-tetők-je a nagykaposi gimnazistákéban. Hogyan állíthatta vajon színpadra Arany János Elvesztett alkotmányát az ipolysági József Attila Irodalmi Színpad, La Fontaine Mesé-jét a komáromiak Petőfi Színpada és az izsaiak szereplőgárdája Oriana Fallaci Levél egy meg nem született gyermekhez című könyvének színpadi változatát. Képzletben sem tudtam végigkövetni a színelőadások még hosszú sorát, és még nem is említettem az amatőrfilmek bemutatkozását, a különféle szakmai megbeszéléseket, a különböző tánc csoportok műsorát, a zongorahangversenyt, a komáromi Kicsinyek Kórusának előadását, a táncházakat, a Komárom—Komárno címmel nyílt fotókiállítást, hogy csupán a legérdekesebbeknek tünőkről szóljak. A Visszhang különkiadás egyik számában olvastam M. Molnár Lászlónak talán éppen ezekben a napokban született, de mindenképpen e napok hangulatát sugalló versét, amelyet akár mottónak is választhatnék krónikám végére:

„Micsoda ősi tűz lobog
szemükben
micsoda fény
micsoda láng

szemben
az idő-végtelességgel
élet és játék
színpadán.”

Magamban izlelgetve a szavakat, azon csodálkoztam, honnan annyi energia, amelyből ezekben a Visszhang-kiadványokban még egy kis irodalmi antológiára is futja, hiszen az aznapi előadások azonnali értékelésén kívül olvashattam verseket Illyés Gyulától, Juhász Ferentől, fiatal szlovákiai költőktől, a svédországi Thinsz Gézától, a vajdasági Fehér Ferentől, valamint Emil Boleslav Lukactól. Így kerekedett teljessé az egész. Mondhatnók talán, hogy verseik által a költők, és hogy költőik által maguk a közösségek voltak jelen ezen a találkozón. Azzal a bizodalommal tértem vissza a hidon, hogy csakis életképes lehet egy olyan kultúra, amely ennyi energiával, ennyi formában képes önmagára és a világra figyelni és ügyelni.

Beke Mihály András

Pesovár Ferenc

(1930–1983)

Herenden született, s Veszprémben Molnár István révén ismerkedett meg a néptáncokkal. Már gimnazista korában megkezdte a táncgyűjtést a bakonyi falvakban. Érettségi után egy évig a Szabó Iván vezette Honvéd Művészegyüttesben táncolt. 1950–1955-ig az Eötvös Loránd Tudományegyetem muzeológia szakán néprajzot, régészetet és művészettörténetet hallgatott. Ortutay Gyula, Tálasi István, Vajda László és Vargyas Lajos tanítványaként táncfolkloristának készült.

Az 1950-es években a *Népművészeti Intézet*nek, Muharay Elemér néprajzi osztályának volt a leghűségesebb külső munkatársa. A Néptánckutató Munkaközösség egyik alapító tagjaként részt vett a táncainkra vonatkozó korábbi irodalmi és kéziratos anyag elemző kataszteri feldolgozásában, s megkezdte az egész országra kiterjedő tervszerű táncgyűjtéssel akkor cél-szerűen összekapcsolt, falusi népi együtteseket instruáló munkát. Buják, Mikófalva, Drágszél, Oregcsertő, Nyírva, Panyola táncaira vonatkozó első, alapos gyűjtései, s a közreműködésével készült filmfelvételek maradandó dokumentumai mellett hozzájárult az e falvakban újjáéledő tudatos hagyományörzéshez is. A *Somogyi táncok* (1954) anyagának gyűjtésében és összeállításában nagy szerepet vállalt, s utána kezdeményezője és legkitartóbb munkatársa volt a *Felső-Tisza-vidéki táncdialektus feltárására irányuló monografikus vállalkozásnak*, amely 5 év alatt másfél száz községből több mint 2000 táncváltozat rögzítését eredményezte. Egyetemi szakdolgozatának (1955) részleteiből születtek első közleményei. Emellett elsősorban a már elvesztettnek hitt botlótáncok felkutatásával és a szatmári falusi táncmesterek tevékenységével foglalkozott (1959).

Az egyetem elvégzése után kiskunfélegyházi muzeológusként megkezdte az alsó-tisza-vidéki táncincis felderítését.

1957-ben rosszindulatú félreértés áldozataként — s Fejér megye szerencséjére — *Székesfehérvárra* került. Az István Király Múzeum néprajzi tárggyűjteménye, fotótára s folklórarchivuma gyarapításán, kiállítások rendezésén, tájházak, helytörténeti gyűjtemények megszervezésén túl, több fontos témakörben (pásztorművészet, fazekasság, késes mesterség, valamint a farsangi tikverzés, a húsvéti sibilás és juhbemérés szokásköre) hozott létre teljes tárgyi gyűjteményeket és más dokumentációt, amelyeknek összefoglaló közlését sajnos nem végezhette el. Annál több valósult meg a táncal és népzenevel kapcsolatos tervei közül. Elsőként a mezőföldi Alap község táncmonográfiája készült el (1960). Fejér megye népzenejét és táncait összefoglaló, két kötetre tervezett munkájából az első, zenei kötet nemrég jelent meg, s a néptáncokot 1984-ben látott napvilágot.

Pesovár Ferenc hagyományos, nehéz életű vidéki muzeológusként sem vált elszigetelt, szűk határok között gondolkodó kutatóvá. Munkáiban, a jellegzetes helyi témákból kiindulva, mindig eljutott az egész magyarság, Kelet-Európa, sőt egész kontinensünk tánc kultúráját áttekintő távlatba. A magyar táncdialektusok közül legtöbbit a *Dunántúllal* foglalkozott. Részletesen összefoglalta a Mezőföld, Fejér és Somogy megye táncaira vonatkozó ismereteket, elkészítette a dél-dunántúli táncok és táncélet további részletes kutatását szolgáló útmutató kérdőívet. Feltárta a dunántúli dialektus jellemző jegeit és a pannónia térség helyét, szerepét a környező közép-délkelet-európai tánc kultúrákban. A Mezőföldön felfedezte a *juhait kereső pásztor* történetét meglevenítő dramatikus táncunkat, s ezzel a zenével, népköltéssel és szokásokkal összefonódott történeti múltját, hanem széles kelet-európai változatsorát is felderítette. A dunántúli *kanasztánc*ból kiindulva eljutott a középkorig visszanyúló, s európai interetnikus kapcsolatok egész sorát tanúsító ősi fegyvertáncipusig. A *Magyar Néprajzi Lexikon* mintegy 300 tánc címszavából a legnehezebb 1/3-ot vállalta: a táncéletről, táncalkalmakra, táncos szokásokra és táncillemre vonatkozó, még kevésbé kidolgozott témaköröket. Elkészítette népünk *táncéletét*, táncrendezési szokásait bemutató tömör, de minden lényeges mozzanatra kiterjedő munkáját (1978). Végül egy reprezentatív — csakhamar megjelenő — kötet számára összefoglalta (1982) *néptánc kutatásunk történetét*, és megrajzolta a 20. századi magyar népi tánc kultúra átfogó képét.

Gyűjtései az egész magyar népterületet s Kelet-Európát behálózzák az Őrségtől Moldváig, a Tátrától Macedóniáig. Kiemelkedő jelentőségűek erdélyi gyűjtései, amelyek mai részletes ismereteinket megalapozták. Táncra, zenére, művelődéstörténetre, művészetre éles szemmel járt végig távoli országokat is Észak-Európától Portugáliáig, s Észak-Afrikától a Szovjetunióig.

Szerény, szótlan, visszahúzódo természetű, s egyre romló egészsége ellenére is mindenütt ott volt. Nagy szerepe volt az új *népzenei és tánc házmozgalom* zene- és táncanyaggal való táplálásában. Mindenkinél örömmel bocsátotta rendelkezésére gyűjtéseit, akiről érezte, hogy a népművészet igazi szeretője vezérli. A táncos lábán és a muzikusok vonóján nagyrészt az ő önzetlen segítségével régen elfelejtett táncok és dallamok.

A felszabadulás utáni néptánc kutatás egyik megindítóját, nemzedékünk legértékesebb, fáradhatatlan tagját, pótolhatatlan munkatársunkat, önzetlen barátunkat veszítettük el. Maradandó emlékét írásai, néprajzi adattárainkban levő tárgy-, film-, foto-, hang- és kéziratgyűjtemények őrzik, s a kutatás további eredményei fogják ezek jelentőségét még inkább növelni. Munkájának hatása tovább él mindaddig, amíg hazánkban és határainkon túl magyarul fognak táncolni és muzsikálni.

Martin György

I. **Szatmári táncok.** 1. Tyukod táncai és táncélete. Szatmári táncok. Néptáncosok kis-könyvtára 9—10. sz. Bp., 1954. 5—18. old. 2. Tyukod táncai és táncélete. Kéziratok szakdolgozat az ELTE Bölcsészeti Karának Folklór Tanszékén, 1955. 3. Szuromi Péter. Egy kiváló paraszttáncosról. Táncművészet 1955. (V). 8. sz. 366—368. old. 4. Táncmesterek a szatmári falvakban. Tánc tudományi Tanulmányok 1959—1960. 309—332. old.

II. **Kanásztánc és a juhait kereső pásztor.** 5. Kanásztánc és seprútánc — mutatványos táncaink két típusa. Tánc tudományi Tanulmányok, 1967—1968. 93—125. old. 6. Mutatványos szólótáncaink: kanásztánc. Magyar néptánc hagyományok (Szerk.: Lelkes L.). Bp., 1980. 146—168. old. 7. Kanásztánc és ugrós. Tánc hagyomány és tánc kutatás Dél-Dunántúlon. (Szerk.: Bodai J.). Bp., 1983. Népművelési Propaganda Iroda (Sajtó alatt). 8. Az elveszett juhait sirató pásztor története. Újabb adatok egy tánc pantomim elterjedéséhez. Táncművészeti Értesítő, 1969. 2. sz. 85—97. old. + táncírásmellékletek. 9. A juhait kereső pásztor tánca, II. Táncművészeti Értesítő, 1970. 1. sz. 85—97. old. + táncírási- és kottamellékletek. 10. Ein dramatisches Volksspiel in Südosteuropa. Makedonszki Folklór, VI. 12. 179—182. old. Skopje 1973. 11. Az elveszett juhait kereső pásztor története. Magyar néptánc hagyományok, 342—349. old.

III. **Dunántúli táncok.** 12. Platz des südtransdanubischen (Südpannonien) Tanzdialektes in der ungarischen und südosteuropäischen Tanzkultur. Makedonszki Folklór, II. 3—4. 269—375. old. Skopje 1969. 13. A dunántúli tánc hagyomány történeti rétegei. Magyar néptánc hagyományok, 19—28. old. 14. Néptánc kutatás Somogy megyében. Tánc hagyomány és tánc kutatás Dél-Dunántúlon. 15. Útmutató a dél-dunántúli táncok és táncélet gyűjtéséhez. Tánc hagyomány és tánc kutatás Dél-Dunántúlon.

IV. **Fejér megye hagyományai.** 16. Fejér megyei népi táncok I. Alapi táncok. Alba Regia I. (1960), István király Múzeum közleményei C. sorozat 1/7. sz. Székesfehérvár 1960. 99—150. old. 17. Adatok egy balladatispus elterjedéséhez. István király Múzeum közleményei E. sorozat, 3. sz. Székesfehérvár, 1959. 1—5. old. 18. Mezőföldi tánc hagyományok. Múzeumi Magazin 1968/2. 25—26. old. 19. Kérdőív a Fejér megyei táncok és táncélet gyűjtéséhez. MTA Zenetudományi Intézet kéziratára. 20. Fejér megye fehér folt? Táncművészet, 1977. 5. sz. 22—24. old. 21. Béres vagyok, béres. Fejér megyei népzene. Fejér megye néprajza, I. Székesfehérvár, 1982.

V. **Általános, összefoglaló munkák.** 22. A Magyar néprajzi lexikon I—V. kötetében (főszerk.: Ortutay Gy.) néptánc címszavak. Bp. 1977—1982. — P. F. életrajzi adatai a IV. kötetben. 23. A magyar nép táncélete. Tánc tanulás, táncalkalmak, táncrendezés. Bp., 1978. 24. A néptánc kutatás története és a magyar néptáncok jellemzése a Magyar táncművészet Magyarországon c. készülő kötetben (szerk.: Kaposi E.—Pesovár E.). Bp., 1983. 25. Molnár István és Veszprém. Tánc tudományi Tanulmányok, 1978—1979. 371—385. old. 26. Ismertetés Martin György: Magyar tánc típusok és táncdialektusok c. munkájáról. Ethnographia 1973 (LXXVI). 172—174. old.

Összeállította: Martin György

A Hazafias Népfront Országos Tanácsa dr. Morvay Pétert, a Néprajzi Múzeum nyugalmazott osztályvezető-helyettesét, a Néprajzi Társaság Önkéntes Gyűjtők szakosztályának elnökét, folyóiratunk egykori szerkesztőjét, szerkesztőbizottságunk tagját, hetvenötödik születésnapja alkalmából a mozgalomban kifejtett tevékenysége elismeréseként a „Népfront munkáért” jelvényrel tüntette ki, amelyet Juhász Róbert, a HNF titkárságának osztályvezetője adott át. Szerkesztő bizottságunk ez alkalomból gratulál, erőt és egészséget kíván Morvay Péternek.

(Kováts Dániel felvétele)